

NA-91

Sauvagy mezei Múzeum  
Nepmúzei állomány

NA-91

Gyűjtő: t. b. M. Tamas

Gyűjtés ideje: 1954

Tartalék; leírás

6 lap

Földrajzi minták, gal

Katavintás, XXXIII.

**Iratgyűjtő**

**MSZ 5617**

**PAPIRIPARI VÁLLALAT**



**KISKUNHALASI GYÁRA**

feltárás

elvezete az egy-egy 101. oldal alól

101.



MA-91

IV/23/1.

## Igal község monográfiája .

### I. A lakóhely neve, elhelyezése, nagysága.

Igal község Somogy vármegyében, a hasonló nevű járás székhelye, 1753-ig 1950-ig. Külső - Somogyban fekszik. Környéke tipikus külső somogyi táj: dombok és völgyek, erdők, rétek és szántóföldek váltogatják egymást. Maga a község is északfelé fokozatosan emelkedő dombon terül el; csupán egy két mellék-utcája nyúlik le a két oldalon, huzodo völgyekben. Bizonyos központi jellege van. Néhány körülötte lévő falu számára: Ráksi, Kazsok Szentgálósker, Somogyacsa, Somogyszül, Gadács stb.

A középkori oklevelekben a következő neveken fordul elő: Igal, Ygal, Possesio Igal, Hygal, oppidum Igal. / dr. Csánky : Magyarország Tört. Földr. 2.k. 638. lap. /

A községnek eredete az ismeretlenség homályában vész el. Hogy régi eredetű, mutatja maga az elnevezés. A névelemzők szerint a régi magyar helyiségek nevét, vagy a lakosainak foglalkozásától, vagy birtokosairól vagy pedig valami a gyakorlati életben használt dologról kapták. Igal név pedig a régi nyelvhasználat szerint annyit jelent, mint "igácska" föld. "Igácska" föld terület mérték volt. Ma kb. 500-600 kat. hold földnek felel meg.

Egy más magyarázat szerint kissé valóságos, de érdekes Igal név eredetét így magyarázzák. Ez az elgondolást az Igal elnevezést az 1091 évi somogy-megyei francia telepítéssel hozza kapcsolatba. Ezt a telepítést a franciaországi Saint Gillesből somogyba jövő bencések csinálták, akik magukkal hozták Somogyvárra udvarnépüket is. Mivel Igal is a bencések birtoka volt, kezdetben, így ide is jutottak a telepesekből. A telepések régi otthonának nevéből "Saint Gilles" egy kis alapítással Igall-nak nevezték el. Vagy talán azért, mert a faranciákat "gall" néven nevezték, ezért adta először a környékbeli nép, ezt a nevet a telepnek is? Ezt azzal is erősítgeti, hogy Igal neve sok helyütt "ll"-el-el van írva.

Azonban, ezt az adatot valóságosságát megcáfolják a hiteles adatok.

A községhez jelenleg **6396** kat. hold terület tartozik. Házainak száma **593**  
**2580**, lakosainak száma.

### II. A lakóhely természeti földrajza,

Felszín: hullámos dombvidék. A dombok nagyjából észak-déli irányban húzódnak, és lassan lejtnek dél felé. Ez a lejtés Bonnya és Somogyacsa határán kezdődik / Itt vannak a környék legmagasabb pontjai / és folytatódik Igalon keresztül délfelé egészen a Kapos folyóig. Annyira hullámos a felszín, hogy néhány km távolságban 4-5 észak-déli irányú domb és völgy váltja egymást. A fontosabb dombok nevei: északon Kánya-domb szőlőhegy; keleten Borju-domb; délen Cser-domb.

Talaj:Uralkodo talajféle a sárgaföld vagy lösz, amely nyugatrol keletfele fokozodo vastagsagban boritja a felszint.Található mellette agyagos homokos,kavicsos talaj is.A völgyekben néhol "fekete föld" van.A talaj általában igen termékeny.

Éghejlat. Általában olyan,mint a Dunántul többirészén.A csapadék évi mennyisége 800 mm.körül van.Tehát valamivel kevesebb,mint a nyugatihatáron de több.mint a Mezőföldön.Tartos eső leggyakrabban nyugat és északnyugat felől jön.Az északi szél hidegétől ,a község fekvéséstől fogva kissé védve van.

Igal község történet:Első izben **III.**Béla királytól a székesfehérvári János lovagok részére 1193-ban ki állított megerősítő levélben fordul elő. Majdnem két évtized mulva 1211-ben a tihanyi apátságnak is volt itt egy-kis birtok~~ax/axixoxi~~ Viszont Jalsovts : "Tihanyi apátság története" ben, azt olvashatjuk, hogy **II.**András Magyar király megerősítő oklevele szerint a St.Aniánról/Ányos/ nevezett a tihanyi egyházhoz tartozott, alapításától kezdve, azaz 1055-től, az elsorolt falvak között van Igal vagyis Igal is./Tehát már akkor Igal v.Igol létezett, amikor a Saint Gilles-i telepítés történt./1055-1535-ig Igalon birtokosok voltak, kisebb megszakításokkal a tihanyi bencések.1272-ben már falu.1269-ben kelt adat szerint a veszprémi káptalan a tihanyi apátság uri jogát/az igali bér birtokosok jogát/helyben hagyja.A bérbirtokosok nev:Ponka anián/Ányos/, Cryps és Anást, akik a maguk és hozzájuk tartozó atyafiság nevében magukat és rokonaikat a tihanyi apátság bérbirtokosainak vallják, és kötelességüknek ismerik, miszerint a monostornak évenként szt, Mihály napkor házaik számához képest egy -egy férfi arszttal mért, három arasznyi bödöny mézet adnak./Jalsovits: Tihanyi apátság története 34.lap./Igal tehát igen kis birtoka volt a tihanyi apátságnak.Mert az egész három háznépből állt, mintegy husz lélekkal.Nem egészen 30 év mulva már nincs jobbágy és bérbirtokosa a tihanyi apátságnak.1272 már falu, ekkor a tihanyi apátság birtok részét a Nyulak szigeti apácák igali jobbágyai használják évi bérért, de nem fizetik.E miatt a király és a veszprémi káptalan el tultják őket a birtok használatától.1276 május 20-án V.Ince pápa a Nyulak szigeti apáca kolostort az Apostoli szék pártfogása alá fogadja:Az javai...köztök Igal és Burhud birtokában megerősíti.Ezen kívül még az 1332-37.évi pápai tizedjegyzékben is előfordul./Csánky Dezső dr.:Mon.Epp.Veszpr.Tom. I.157.p./      Radványi: Margit sziget történeté-/35.lap/ben , azt írja, hogy ezen szobanlevő birtokot Moys nádor , Erzsébet királynő tárnokmestere, kinek két lánya és egy nővére a margitszigeti apácák szerzetébe lépett, sogora V.István király beleegyezésével birtokainak egy részét és így Igal is e zárdának adományozta,1279-ben Moys tárnok mester által a Nyulak szigetét apácáknak adományozott igali birtokot a tihanyi apátsággal vivott per miatt László király határvövekkel pontosan kijeleölteti. /Cod.Dip.Hing.T.V.W.II.258.lap/      Az előbbiekből megállapithato, hogy Igal néven két lakott hely szerepel, az egyik kb.a mai Szigetnek nevezett

részen volt, a másik pedig tőle dél-keletre a mai Dadai ut keleti oldalán. Ez utóbbi volt, margitszigeti apácák jobbágyainál lakhelye. Ezt igazolja, az a körülmény is, hogy 1351-ben Igalban két pap van, mindegyik parochus. Az egyik János a szt. György vértanúrol nevezett villáde Igal papja, aki a margitszigeti apácák jobbágyait képviseli. Enchei János királyi tiszt hatalmaskodásai ellen indított perben, a másik pedig Mihály. Talán ezt a körülményt örzi a száj hagyomány is, hogy volt egy ksi Igal és volt egy Igal város.

Az 14II-as évek közepén valószínűen a két rész egyesülhetett, mert 1448-ban már városi kiváltságai vannak. 1462-ben Igal polgárai országos vásár tartására nyertek szabadalmat Mátyás királytól. Ekkor a város környékén fekvő erdőben, már fenn állott a "Boldogságos Szűz" tiszteletére szentelet Minorita templom. Melyet bizonyos Igali Egyed nemes ember építtetett. A pápától kért engedély, az engedélyt meg is kapta, és a kolostort fel is építtette. 1464-ben arra kéri III Pius pápát, hogy ezen kolostor alapítását erősítse meg /Mon. Epp. Veszp. III. 170. lap./ Ennek testvére vagy nagyon közeli rokona lehetett Ugali Fábán neves ferences tartományfőnök, kiváló latin nyelven író költő, akinek egyik munkája 1504-ben Velencében jelent meg: "Speculum vitae" /címen . 1535. jun. 24.-én enyingi Török Bálint a földes ura. Azonban a gyorsan előre törő oszmán áradat Török Bálintot fogságba ejtette és így biréi tokai mások kezére kerültek. 1550-ben Dersfi Farka s volt a földes ura. 1550-ig a török csak portyázás formájában járta ezt a vidéket. Az igaliak ilyen alkalomkor a városukat körülvevő erdőségekbe menekültek. Az ellenség elvonulása után visszazárlingoztak elhagyott otthonukba. Hogy mit találtak ott, azt nem nehéz kitalálni. azonban hiába próbáltak rendet csinálni, hiába akarták ez életet tovább folytatni, ott ahol elhagyták, csakhamar újabb és újabb támadás előtt kellett menekülniök. Azért, amíg akkor erdőséggel körülvett kolostor és templom falazatába bizva annak közelébe húzódtak, és itt kezdték meg a mai Igal helyének elkészítését. A kolostor és a templom a mai pélébánia templom, helyén állt, sőt a kolostor falainak egy része még mai áll a plébánia középső részében. A templomból pedig, csak a mai templom szetvényének alapfalai maradtak meg. Különösen sokat szenvedett Igal és környéke 1565-ben. Tujgon Budai basa Igalon keresztül /ugyanis itt vezetett a nagy hadi ut keresztül/ vonult Kaposvár ellen. A nagymérvű pusztulás mutatja az összeírás, mely szerint az Igal járás területén lakott helyiség 13, részben elpusztult 7, pusztaház hely 18, szegény jobbágy telek 118. Ennek a hadjáratnak, kapcsán pusztult el közvetlenül Igal környékén Ozlár, Pozsony, Budavár, Burhud Községek illetve lakott helyek. Maga Igal a templom környékén továbbra is lakott hely maradt, az egész hódoltság idő alatt. Az 1563. évi török kincstári összeírás szerint Igal 25 házból állt. /Magy. Török kincstári Defterek. I. k. /Területileg a Koppányi szandzsákba és a koppányi náhiehez tartozott. az 1577. évi összeírás szerint, már a Dombo-i náhiebe so-

...ták, és akkor már 30 házból áll. Az adót fizetők nevei felsorolva. A török kivonulása után császári hadak szállják meg Igal és állandó tartozkodásra beütemeztettek. Bár a császáriak is a lakosságok elég nagy adokkal súlytották, ezenkívül katonákat is szállásoltak be a faluba, akiket a lakoságnak kellett eltartani, mégis a török időkhez viszonyítva az élet szabadabbá, a munka és fejlődés gyorsabbá vált.

Rákóczi szabadságharcában az igali lakosság, hogy mennyire vett részt nem tudjuk. Bottyán János 1705. nov. 11. én 8.000 emberből álló hadával bevette Simontornyát, majd innen a Balaton felé vette útját, hol a Sionak a Balatonból való kiömlésénél megállapodván előbb Siofoknál, majd Hidvégen. De Lá Riviéra francia mérnök tervei szerint itt redoutokat építtetett. E redoutokban állandó őrséget tartott. 1706 elején Bottyán János ismét megjelent Somogyban. Február elején magához véve Helle Pront csapatát, át kelt a Dráván és a Dráva Száva között tiszttitotta, amit a császáriak nem hagytak megtorlás nélkül. Midőn ugyanis Bottyán át kelt a Dráván, hogy Sio vonal felé vonuljon grof Herberstein Gendacher észéki parancsnok és br. Nehm péterváradit tábornok, maguk mellé véve a szigetvári őrséget, a visszatérő Bottyánt körül akarták keríteni, de megkéstek, mert Bottyán seregének zöme ekkor már átlépett a Sion, hogy innen Simontornyára és Földvárra vonuljon. A császáriaknak, azonban mégis sikerült Bottyánt Igalon utolérni és ép mikor a győzelem utáni pihenéshez kezdtek volna, érkezett meg Herbertein és a községben szétszortan, pihenésen ért kurucokat meglepte. Iszonyatos öldöklés kezdődött a menekülő kurucok, hogy egerutat nyerjenek, a községet felgyújtották. A község lakóinak, majdnem teljes egésze a harc áldozata lett. A templom és a régi kolostor ekkor égett le. A császáriak egy hadnagyot és ötven talpas kurucot ejtettek. /Somogy megye adattára 156. lap/ A harc nagyságára jellemző, amit vak Bottyán ír a kecskemétiakhez: "Én mindenemet elvesztettem az ellenség miatt az igali sáncban" /Bonnán saját leveléből./ A pusztulás után Igal kb. másfél évig teljesen lakatlan maradt. Csak ezután kezdenek az elmenekült lakosok közül néhányan vissza szállingozni, akik közt volt Kovács Lukács nevű ember. Ez itt született saját bevallása szerint, 1690 körül. Ő értesít arról, hogy amint Kristály János igali plébánosnak elmeséltem, Igalban, amint szüleitől is hallotta, a törökök is tartottak őrséget, akiknek vezére aga tisztet viselt. Igen rendes emberséges ember volt. Lakása az u.n. Rácz temető fölött állt. /Hiszt. Dom. Par. Igal. 21. l. / Ez a temető pedig a mostan is meglevő régi temető átellenében, az Andocsi ut mentén a mai Baingartner Sándor lakása helyén volt. Ezt a területet a község /politikai/ adta el. 1929 táján. azért a kerítésért, mellyel a régi temető utcai része be van kerítve,

/Hist. Dom. Igal. 21 l. A visszajövő menekült lakosokkal, vagy azokat követve az ország minden részéről, de különösen a Dráva mellékéről valamint Zala és Győr megyéből is jöttek ide új lakosok. Különösen Ráczok akik Dada pusztán telepedtek le zömmel.

57

hogy szervezett, vagy önkéntes volt e az új település nem lehet tudni. A szatmári békekötés után a katonaság újra visszatért Igalba. Állandó tartozkodásra. Ez vagy más valami körülmény volt az elindítója, még nem sikerült kinyomozni annak a gyors fejlődésnek mely itt megindult. Először is a romok eltakarítása, a szanaszét heverő emberi csontmaradványok összeszedése volt az új lakosoknak készülők első teendője. Ezen időben keletkezett a lakosok által összehordott hamu, égett föld, megszenesedett gerenda darabokból a mai kálvária domb, mert valóban ilyenek találhatók annak egész tartalma, azért rajta több évi kísérletezéssel, fa ültetéssel, helyába próbálkoztak, írja az egykor kronikás. A harcban elesett lakosok, kurucok, labancok csontjait is e domb fedi. /Hist. Dom. Igal /A fejlődés gyorsaságát jelzi, hogy 1712-ben már megalakult az igali szócéh. A vármegye pedig, mint székhelyen 1715-ben Igalban tartja a megye gyűlését. 1716-ban alakul az igali csizmadia céh amely testület kimondja, hogy tagjaitól esküt követel. A céhnek ekkor 3 tagja volt. 1715-1720 között összeírás volt. Mivel az összeírás csak az adókötelesekre terjedt ki a nemeseket kihagyták belőle. Az első lakosok az anyakönyv szerint, mely 1714-től kezdődik kb. ezek voltak. Angyán István, Balog András, Bizargia János, Babics Ferenc, Csenterics Ferenc, Csonka Miklós, Dékány István, Bizse János, Farago Lukács, Fekete József, Gulás György, Gombkötő Zsigmond, Germánus Gottlieb/ettől származott a Német nevű család/Gellért Mihály, Juhász Ferenc, Kovács Mihály, Kétszeri Lukács, Kovács Lukács, Német/Germánus/Mihály, Rác György, Biba István, Szakács Márton, Sipos György, Szabo János, Szücs János, Blasics János alispán stb. A fejlődés előre vitelében segédkezet nyújt a katonaság is különösen br. Langler ezredes, aki a többek között a templom romjai mellett /a templomkert déli részében/ felépítteti a szent, Márton-kápolnát, és valószínűleg az iskolát is. 1723-ban már van tanító Vaszari Adám személyében. Aki igen közkedvelt ember lehetett, mert minden esküvőn az egyik násznagy mindig ő volt, sőt Vlasics alispánnak kerszkomája is. A fejlődés gyorsaságát mutatja, hogy az 1724.-i esztendőben az igali születések száma eléri az 50-et.

1753-ban szervezték a megye negyedik járását Igal székhellyel. Ettől kezdve a vármegye, a kapsvári, a szigetvári, a kanizsai és az igali járásokra oszlott. Ez a beosztás 1800-ig állott fenn. Különös gondot fordított a vármegye a közbiztonságra. 1766-április 29-én tartott közgyűlésből hozott statáriummal elrendeli, hogy a községekben nappal egy éjjel két őrt alkalmazzanak. Elrendeli, hogy a koborlokat fogják el, és börtönbe kísérik. /Sobri Joska is ezen a környéken tartozkodott, akit ebben az időben fogtak el a Lápafői erdőben/

A hétéves háborúban az igali lakosok közül többen részt vettek és jutalmul Mária Terézi felmentette a földesurnak tartozó szolgálmányok teljesítésétől s így szabad jobbágyokká lettek. Erre hivatkoznak az igaliak, amikor a Battyányi család, aki itt földbirtokos volt 1761-ben szolgáltatásokat földesuri jogon követelt tőlük, és ezek pedig a ki-

rállynőhöz fordultak védelemért. A menlevelet a királynő megadta. /Ezt a menlevelet és folyamodványt, Igal község "ládájában" őrizték Tot Imre plébános is látta e menlevelet, de hogy még megvan e nem tudja. Az 1848-as szabadság harc idejéről Igalra vonatkozó adatok még nem igen vannak. Annyi bizonyos, Battyányi Kázmér, Igal földesura Kossuth Lajos szűkebb baráti köréhez tartozott és annak eszméit teljesen magáévá tette. A szerencsétlen világosi fegyverletétel után neki is menekülnie kellett, Először Törökországban, majd Franciaországban telepedett meg. Itthon Haynau pribékjei és a pecsovicsok "In effigie" / halálra ítélték, összes feltalálható vagyonára a császári kincstár tette rá a kezét. 1864-ben történt meg a birtok elkülönítés. Ennek kapcsán a plébános és a kántori javadalommal együtt 133 és 1/2 jobbágytelket osztottak ki.

III. ~~Nyxxxxx~~ Ipar. Szigetvár eleste után iparilag új élet támadt. A ~~török~~ kincstár nemcsak fegyvereket ~~ketxx~~, hanem az előforduló kézmunkákat is kézművesekkel házilag készítette, és ezért mindenféle iparosra szükség volt. Azonban az igali kézművesek ebben az időben nem foglalkoztak iparral. Hogy a céhek léteztek, bizonyítja, hogy a szatmári béke után 1712-ben az igali szőcsepházák másod ízben kérik a veszpremi anya céhtől a titulusait, mert azokat elvesztette. Az idevaló csizmadiák özött is már korábban kellett céh szervezetnek lenni, mert mikor 1716-ban Pápáról kapnak szabályzatot megemlítik, hogy már előzőleg voltak céh szabályaik. Az igali takácsok 1723 április 22-én nyerték ~~xx~~ céh szabályikat a Pozsonyiaktól. 1719-ben a felsősomogyi kádárok is céheket alakítottak és a vármegyei Vársony községi Pintérektől vették céh szabályaikat. 1726-ban az Igal Nagybjom, Kaposvár, Tapsony, Kiliti, Marcali, Fok, Látrány, Csokonya és Szil községekben lakó mészárosok is céheket alakítottak. Céh szabályikat gr. Nádasdy főispán közbenjárására gr. Pálffy Miklos nádor 1726. jan. 9-én. erősítette meg. A céh székhelye Igal volt. A céhek alakulása a XVIII. század második felében is folyik tovább. A XIX. század elején megkezdődik a céh intézmény bomlása. 1805-ben elrendeli a ~~céh~~ levelei bevonását és addig is míg a céhek újabb szervezése iránt újabb szervezési intézkedés ~~történik~~ ideiglehes szabályokat bocsáj~~t~~ ki.

IV. Mezőgazdaság. Mezőgazdasága semmiben sem ~~tünik~~ ki. Allattenyésztés sem különös, ló, juh, szarvasmarha tenyésztéssel foglalkoznak.

V. Nyelvjárása. Somogy magyarsága kétféle eredetű, és épen ezért kétféle etnográfiai típushoz is tartozik. A déli része az eredetibb, az aránylag tisztább magyar faj. Igal is ide tartozik. Nyelvjárása öző. Igal nyelvjárások: Párbeszéd: Há vot ké Pista bácsi? Kin voutam a szivásba osztanék úgy megjártam, hogy a nyaklóláncot a lo szügyén hosszura hadtam, hát mög ugrott a dög osztanék valhogyan vitt ám, amig mög tudtam csöndesíteni. Hallom, majd vigyázik is ez tán, mert még csuffá talál tönni. — Hogy van a csarárd? Hát csak mög vagyunk közönségösön, a feleségem olyan porzsávas ma, mert igen gye henna a dolgában. ~~Beszéd: Egy mög prédikált a pap,~~